

УДК 711.432

Ізаров О.М., гол. арх., «КВВ-Проект»,
м. Київ**РОЗВИТОК МАЛИХ МІСЬКИХ
АГЛОМЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ: ПРИКЛАД
ОБ'ЄДНАННЯ ІРПЕНЯ, БУЧІ ТА ВОРЗЕЛЯ**

Визначені основні критерії агломеративності міст Києвської області Ірпеня та Бучі, а також смт Ворзеля, а також зпрогнозовано ймовірність їх об'єднання до єдиної міської агломерації. Пов'язані між собою інфраструктурними об'єктами, системами забезпечення нормальної життєдіяльності міста, вони вже сьогодні утворюють стійку спільноту за прикладом міської агломерації. Основними критеріями оцінки стійкості та ефективності їх об'єднання є високий рівень їх взаємодії, територіальна близькість, наявність стійких виробничих та культурних зв'язків. Перспективи планування та забудови їх території повинні виходити з урахування їх спільних інтересів, можливостей та збереження їх міської ідентичності в умовах росту населення та урбанізації території України.

Ключові слова: містобудування, планування та забудова територій, міські агломерації, критерії агломеративності, урбанізація, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток архітектури та будівельної науки пов'язаний з урбанізацією, яка зумовлює нові завдання, що стоять перед науковцями і практиками. У 2014 Revision of World Urbanization Prospects прогнозується активний ріст населення – до 2030 р. передбачається поява 41 міської агломерації, де будуть проживати щонайменше 10 мільйонів жителів в кожній [1]. Виходячи з цього, ефективні рішення планування і забудови території із застосуванням новітніх досягнень науки та техніки є єдиним шляхом вирішення проблем росту населення і міських агломерацій, старіння

міської інфраструктури, що дозволить забезпечити нормальне функціонування міської інфраструктури.

У науці містобудування визначення міських агломерацій відноситься до надзвичайно дискусійних питань. Якщо основні характеризуючі ознаки понять "місто", "розселення" та інші, що становлять основу науки містобудування, вже є усталеними, поняття "міські агломерації" ще досі належить до новел сучасного періоду розвитку міст та організації території. Практика містобудування визнає наявність агломерацій, але їх визначення ні в чинному законодавстві, ні в підзаконних нормативно-правових актах не міститься, а тільки згадується в п. 1.4 ДБН 360-92 [2].

Аналіз останніх досліджень. В науці містобудування визначення міських агломерацій відноситься до надзвичайно дискусійних питань. Вони досліджувалися в роботах М. Я. Ксєневич, М. М. Кушніренко, І. В. Ладигіної, І. В. Русанової та ін. Водночас, в жодній з них не сформульовані критерії агломеративності міста, що дозволяють з'ясувати ймовірність його об'єднання в міську агломерацію, які можна застосувати під час планування та забудови території населених пунктів. Основою для цього дослідження стали також роботи В. А. Абизова, Ю. М. Білокося, В. М. Вадімова, М. М. Габреля, М. М. Дьоміна, Є. Є. Ключниченка, А. П. Мардера, А. М. Плешкановської, В. О. Тимохіна, І. О. Фоміна, Н. М. Шебек та ін.

Формулювання цілей статті. Важливість усталення доктринальних підходів до визначення міських агломерацій полягає в тому, що під час планування та забудови їх територій будуть враховуватися особливості їх розвитку та функціонування в умовах забезпечення sustainable development за допомогою організації ефективного функціонування таких систем життєдіяльності як водо- і енергопостачання, централізована каналізація, а також в цілому належної роботи міської інфраструктури за умов підтримання стану навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають в статистичних звітах ООН населення планети росте надзвичайно активно, зокрема у 2014 Revision of World Urbanization Prospects зазначають, що сьогодні майже кожен восьмий житель живе в 28 мегаполісах, де мешкає 10 мільйонів жителів і більше [1]. Серед проблем, пов'язаних з цим, в Звіті Комісії Брунтланд було відмічено високий рівень урбанізації, що призводить до нездатності систем забезпечення міста задовольнити попит міського населення на житло, послуги та інші засоби, що забезпечують нормальні умови життя, зокрема, чисту воду, санітарію та гігієну, школи, транспорт [3].

Хаотичне розростання міст і населених пунктів приводить до надзвичайно істотних проблем їх функціонування і утворення нових форм розселення, зокрема, міських агломерацій, що складаються навколо найбільших міст і в районах скупчення промисловості. Усталеним є виділення міських агломерацій столичного типу, що утворюються навколо міст-столиць країн, або центрів областей.

Серед ознак міських агломерацій виділяють об'єднання виробничими, соціальними, трудовими і культурно-побутовими зв'язками, об'єктами інфраструктури, спільним використанням межселенних територій і ресурсів (І. М. Смоляр [4; с. 4-5]); територіальну єдність поселень, що характеризує міста з їх приміськими зонами і міські агломерації як особливий тип групового розселення (І. О. Фомін [5; с. 58]); високий ступінь інтеграції міських функцій, безперервне освоєння територій і густота транспортно-комунікаційної мережі (Г. П. Єрохін [6; с. 21]); функціональну цілісність, досягнуту відносно розвинутими міжпоселенськими зв'язками інтегративного характеру, а також інтенсивну освоєність території (І. О. Фомін, М. М. Кушніренко [7; с. 14]); складну динамічну систему, пов'язану інтенсивними виробничими, транспортними та культурними зв'язками (Б. С. Посацький [8; с. 29]).

Визначення таких ознак є надзвичайно важливим для характеристики існуючих

агломерацій, але чи дозволяють вони прогнозувати подальший розвиток такого об'єднання? Або з'ясувати ймовірність об'єднання кількох адміністративно-територіальних одиниць в умовах активного росту населення і доцільність їх функціонування як єдиної міської агломерації?

І. О. Фомін відзначив два принципово різних типологічних підходи до міських агломерацій: статичний та динамічний [5; с. 58-59]. Згідно з першим підходом міські агломерації як тісна сукупність окремих поселень є просторовою формою взаєморозміщення міст з різною кількістю населення, відповідно до другого – це урбаністичне утворення з новими планувальними якостями, оскільки міські агломерації в процесі розвитку з простої суми поселень за певних умов здатні перетворюватися на єдиний планувальний комплекс (систему).

Виходячи з цього, є висока ймовірність того, що кілька поселень, які територіально близько розташовані і відповідають певним критеріям, під впливом загальної тенденції до урбанізації і росту населення, впродовж якогось часу перетворюються на міську агломерацію другого типу – від простого скупчення до єдиного планувального комплексу, що призведе до появи гострої необхідності їх системного планування та розвитку.

Таким чином, важливого значення набуває з'ясування критеріїв агломеративності конкретних адміністративно-територіальних одиниць, за допомогою яких можна визначити ймовірність їх об'єднання в міську агломерацію та врахувати це під час планування та забудови їх території. На наше переконання, такими критеріями повинні стати ступінь організованості, тобто характер зв'язків між елементами забезпечення функціонування міської інфраструктури, та рівня стабільності, або можливості зберігати свої основні властивості як міста під час об'єднання і розвиватися далі як єдина міська агломерація.

Ступінь організованості міської агломерації як єдиної системи можна

визначити за допомогою визначення зв'язків між елементами системи – або вони всі встановлені та охарактеризовані (добре організована), або елементи системи не встановлені, або ймовірно встановлені (погано організована).

За ступенем організованості місто можна охарактеризувати за допомогою визначення елементів системи забезпечення його життєдіяльності. На прикладі розробки проекту детального плану території ділянки розміром 191,5 га у місті Буча ми показали те, що неможливо забезпечити сталий розвиток цього міста без комплексного підходу до проектування основних інженерних мереж і створення ефективної транспортної моделі його оточення. Для вирішення цих проблем потрібно було вийти за адміністративні межі цього міста, що свідчить про його тяжіння до об'єднання з іншими близько розташованими містами.

Під час розробки детального плану території, що підлягала забудові, було запропоновано реконструкцію та будівництво нових мереж і систем забезпечення життєдіяльності міста, а саме, водо- та енергопостачання, каналізації тощо, що неможливо вирішити зусиллями тільки м. Буча. Зокрема, існуюче водопровідно-каналізаційне господарство знаходиться у м. Ірпінь та м. Буча, електропостачання – з смт. Немішаєве, водопостачання – від підземних вод з участку "Блиставиця", не в змозі забезпечити прогнозовані перспективи розбудови цих населених місць. Так само організація руху автомобільного та залізничного транспорту підлягає узгодженню єдиній комплексній задачі розвитку населених місць, пов'язаних між собою, - міст Ірпеня та Бучі, смт. Ворзеля та м. Кисва.

З точки зору економіки агломераційні процеси характеризуються не тільки приєднанням до міста-ядра приміських і сусідніх міст, а й формуванням загальної виробничо-транспортної, енергетичної, інженерно-комунікаційної інфраструктури, розташованої на єдиній території [9; с. 776-789]. Отже, важливе значення має організація міської інфраструктури і систем

забезпечення життєдіяльності міста, зокрема, інженерні системи, що включають водопостачання і каналізацію, енергопостачання, зв'язок, радіомовлення, телебачення, розміщення інженерних мереж.

Не тільки діючі системи забезпечення зумовлюють необхідність вийти за межі адміністративно-територіальних пунктів, але і перспективи розбудови єдиної системи каналізації, створення очисних споруд для населених пунктів, що входять до міської агломерації.

Відповідно за ступенем організованості міста Ірпінь, Буча та смт Ворзель можна назвати погано організованими, тобто такими, в яких не всі зв'язки визначені та функціонують узгоджено, тільки частина мереж функціонує не в межах адміністративно-територіальних одиниць, а в межах їх об'єднання. Виходячи з перспектив їх подальшого розвитку, варто спрямувати зусилля на розбудову спільних систем забезпечення життєдіяльності міської агломерації Ірпінь, Буча та смт Ворзель.

Рівень стабільності або сталості функціонування міст характеризується їх здатністю як єдиної системи зберігати поточний стан під час впливу зовнішніх чинників, тобто її перебування в стані рівноваги.

Сталий розвиток або *sustainable development* є найбільш відомою тенденцією, що характеризує процес економічних і соціальних змін, що зумовлений особливими підходами до навколишнього середовища та витрачання природних ресурсів, цілей та завдань науково-технічного розвитку, піднесенням ролі та значення прав особистості, а інституціональний розвиток спрямований на забезпечення потенціалу високого рівня якості життя для майбутніх поколінь.

Проблемі урбанізації і забезпечення сталого розвитку міст і населених пунктів було присвячено окрему главу Звіту Комісії Брунтланд, в якій зокрема, зазначено, що урядам необхідно розробити чітку стратегію розвитку населених пунктів, яка буде регулювати процес урбанізації таким чином, щоб зняти навантаження з великих міських

центрів і забезпечити будівництво міст менших розмірів, таких, що більш органічно вписуються в сільську місцевість (п. 73) [3].

Відповідно в умовах подальшого розвитку України важливого значення набуває децентралізація як загальна тенденція і об'єднання територіальних громад на підставі економічних, соціальних та культурних зв'язків, зокрема, у міській агломерації. Вони є таким динамічним організмом, в процесі розвитку якого населені пункти, що входять до їх складу, зберігають основні риси та властивості як урбанізованого об'єкта розселення, свою інфраструктуру, житловий фонд, працюючі системи забезпечення життєдіяльності.

Рівень стабільності розвитку міста залежить від здатності цієї системи зберігати свої властивості та внутрішню організацію під час впливу таких зовнішніх чинників як активний ріст населення, особливо його забезпечення системами нормальної життєдіяльності міста. Виходячи з свого культурного, історичного та соціального значення, міста Ірпінь та Буча, а також смт Ворзель, здатні зберегти своє первісне значення під час об'єднання у єдину міську агломерацію. Це є надзвичайною перевагою урбанізаційного процесу, що надає можливість зберегти ідентичність міста та забезпечити його подальший розвиток.

Відповідно до рівня такої здатності можна виділити *повністю стабільні* міста та населені пункти, які не піддаються впливу зовнішніх чинників, не втрачають свою первісну функцію, малоімовірно стануть в найближчий час частиною урбанізаційного процесу та увійдуть до складу міської агломерації; а також *не стабільні*, розвиток яких свідчить про те, що населений пункт не здатний витримати вплив зовнішніх чинників і перебуває в стані тяжіння до об'єднання з іншими близько розташованими населеними пунктами, тобто потребує процесу керованого планування і забудови території.

Виходячи з таких запропонованих нами критеріїв як ступінь організованості та рівень стабільності, вважаємо, що подальший розвиток міст Київської області Ірпеня, Бучі та смт Ворзеля доцільний

тільки як єдиний економічно та соціально пов'язаний комплекс – малої міської агломерації, що варто враховувати під час планування та забудови їх території. Це також дозволить забезпечити децентралізацію Київської столичної агломерації з тим, щоб обмежити недоцільне зростання центрального міста за рахунок розвитку навколишніх поселень, як це було запропоновано І.О. Фомінім [5; с. 3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Успішне вирішення завдань, які сьогодні стоять перед людством і забезпечення реалізації ідеї 2030 Agenda for Sustainable Development and its 17 Sustainable Development Goals [11], зокрема, створення умов для достатнього, безпечного і доступного житла і основних послуг, поліпшення якості життя, безпечних, доступних і стійких транспортних систем для всіх, підвищення інклюзивної та стійкої урбанізації і потенціалу, комплексного і сталого планування населених пунктів та управління, захисту і охорони всесвітньої культурної і природної спадщини, напруга залежить від тих зусиль, які ми спрямовуємо на планування та забудову території України, враховуючи особливості регіонального, місцевого розвитку, потреб населення та економіки країни в цілому.

В умовах урбанізації, росту населення і активної розбудови передмістя планувальне регулювання "країна – населений пункт" стало недостатньо ефективним. На наше переконання, складні завдання, що стоять перед наукою і практикою містобудування та архітектури дозволить вирішити заплановане об'єднання населених місць у міській агломерації, які спільно користуються системами міського забезпечення.

Розвиток малих міських агломерацій на прикладі об'єднання невеликих міст України, пов'язаних стійкими виробничими, культурними та транспортними зв'язками, приведе до розбудови спільними зусиллями новітніх систем забезпечення їх життєдіяльності, підвищення рівня захисту навколишнього середовища і загального рівня забезпечення населення в умовах стійкої урбанізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 2014 Revision of World Urbanization Prospects [Electronic resource]. – Mode of access : <https://esa.un.org/unpd/wup/publications/files/wup2014-highlights.Pdf>
2. ДБН 360-92** Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. Затв. Наказом Держкоммістобудування від 17 квітня 1992 р. № 44. [Електронний ресур]. – Режим доступу : <http://kga.gov.ua/files/doc/normy-derjavny/dbn/Mistobuduvannja-Planuvannja-i-zabudova-miskyh-i-silskyh-poselen-DBN-360-92.pdf>.
3. Всесвітня комісія з навколишнього середовища і розвитку (WCED) [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>.
4. Смоляр И. М. Терминологический словарь по градостроительству. - Москва: РОХОС, 2004. – 160 с.
5. Фомин И. О. Основы теории мистобудування : підручник. – Київ : Наукова думка, 1997. – 192 с.
6. Ерохин Г.П. Основы градостроительства : конспект лекций. / Г.П.Ерохин, НГАХА. – Новосибирск, 2009. – 102 с.
7. Містобудування. Довідник проектувальника / за ред. Т. Ф. Панченко. – Київ : Укрархбудінформ, 2001. – 192 с.
8. Посацький Б. С. Основы урбаністики. Територіальне і просторове планування : навч. посібник. – 2-ге вид., доп. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 368 с.
9. Шмидт А. В., Антонюк В. С., Франчини А. Городские агломерации в региональном развитии: теоретические, методические и прикладные аспекты / А. В. Шмидт, В.С. Антонюк, А. Франчини // Экономика региона. — 2016. — Т. 12, вып. 3. — С. 776-789.
10. 17 Goals to Transform Our World [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.un.org/sustainabledevelopment/>.

АННОТАЦІЯ

Определены основные критерии агломеративности городов Киевской области Ирпеня и Бучи, а также пгт Ворзель, и сделано прогноз вероятности их объединения в единую городскую агломерацию. Связанные между собой инфраструктурными объектами, системами обеспечения нормальной жизнедеятельности города, они уже сегодня образуют устойчивое сообщество по примеру городской агломерации. Основными критериями оценки устойчивости и эффективности их объединения является высокий уровень их взаимодействия, территориальная близость, наличие устойчивых производственных и культурных связей. Перспективы планирования и застройки их территории должны исходить из учета их общих интересов, возможностей и сохранения их городской идентичности в условиях роста населения и урбанизации территории Украины.

Ключевые слова: градостроительство, планировка и застройка территорий, городские агломерации, критерии агломеративности, урбанизация, устойчивое развитие.

ANNOTATION

The basic criteria of agglomeration of the cities Irpin and Bucha and town Vorzel were highlighted and the association to a single urban agglomeration was prognosed. Interconnected infrastructure facilities, urban systems, ensure the normal life of the city, all of them is already forming a sustainable community for this example of urban agglomeration. The main criteria for evaluation of the stability and effectiveness of combining a high level of interaction, territorial proximity, availability of sustainable production and cultural ties. Prospects for the planning and development of their territory must proceed in the light of their common interests, opportunities and preserve their urban identity in terms of population growth and urbanization Ukraine.

Keywords: urban development, planning and construction areas, urban agglomeration, criteria of agglomeration, urbanization, sustainable development.